

MOJA ARETACIJA POLETI 1941

Konec julija 1941 je bil na stopnišču pri Filharmoniji — takrat je bil tam kino Matica — ustreljen v okupirani Ljubljani prvi nemški vojak. Kasneje smo izvedeli, da je vozil obmejnega komisarja — majorja do Ljubljane in da je bil doma z Dunaja, kjer je bil zaposlen kot taksist. Ker je atentator spretno ušel za Ljubljano, so začeli Italijani poizvedovati, kje vse se je mudil v Ljubljani ta nemški vojak in so v zapore spravili veliko število nedolžnih Ljubljčanov. Med njimi sem bil najbolj sumljiv jaz — velike postave, debelih in povrh še lovec, torej spreten v streljanju. Zakaj so me aretirali, kdaj in kje?

Proti večeru na dan streljanja sem mimogrede posedel v gostilni Pri Ivanu na Aleksandrovi (danes Cankarjevi) cesti. Gostov je bilo vse polno, zato sem prisedel k mizi kot peti. Ko se je izpraznila sosednja miza, jo hitro zasede vojak v nemški uniformi z neko ljubico. Kmalu odidem z dvorišča te gostilne in se ustavim še »Pri Korlnu« tj. gostilna »Na-na«, kjer sem s prijateljem igral biljard. V tem času pokličejo po telefonu nekega karabinjerja, ki je bil tudi v tej gostilni, da naj pohiti, ker je bil ubit nek vojak.

Naslednjega dne sem odšel na Tržaško cesto k zobarju Lužarju, kot sem imel vrstni red zdravljenja. Sedem v čakalnici in z ene strani se odpro vrata, da sem na vrsti in naj vstopim k zobarju, skozi druga vrata pa takrat stopijo 4 italijanski fašisti in italijanski vojak s puško, ki jih je vodila neka ženska, pokazala na mene in rekla: »Ta je Tavčar.« Govorili so slovensko in ukazali, da stopim prednje, ampak brez besed! Odpeljali so me v Šempeterske zapore (današnji Onkološki oddelek). Naš policaj — komandir mi takoj odvzame pas od hlač, me vsega preišče, odvzame mi žepni nož in drugo. Ko ga vprašam, kaj bo z menoj, mi odgovori: »Zaprti boste.« — »Pa zakaj?« — »To pa že sami veste.«

Ker še nikoli nisem bil v zaporu, sem takoj prosil, da bi me dali v kakšno čisto

celico, ker se zelo bojim mrčesa. »No ja, te bomo pa dali k »titlarjem«. Prišel sem ves zmeden v celico št. 8. Celica je bila sveže pobeljena, čista, imela je samo 2 postelji in v njej nas je bilo zdaj vsega 6 zapornikov. Kasneje sem izvedel, da so bili to: Franc Leskošek-Luka, zagrebški hotelir Černe, neki zdravnik iz Zagreba, gradbenik Ogrin s Prul in neki advokat. Sedem na posteljo in advokat me začne izpraševati, zakaj sem prišel v zapor; nisem mu vedel kaj odgovoriti. On je pa le silil z vprašanji kar naprej in sem vznevoljen odgovoril, da sem leta 1914 poskušal napraviti atentat na Ferdinanda v Sarajevu in da se je šele sedaj izvedelo... Seveda je bil zelo užaljen; posvaril me je, naj se ne norčujem, da so tu sami uporniki itd.

Policaj me je za napolnino 30 lir premestil v celico števil. 2, na pograd. Celica je bila velika samo par metrov, na pogradu pa je poležavalo 8 mladih, golih študentov, ker je bila neznosna vročina. Bil sem med njimi kot »oče«. Stisnili so se, da sem dobil še malo prostora, kljub stiski. Nekateri, ki so bili tu že nekaj časa, so bili po vsem životu v hrastah (znojenje, drsanje po deskah, ki so nerodno visele).

Okrog 10. ure zvečer me prideta iskat dva mlada policaja in kričita: »Tavčar, hitro, hitro ven!« Nista mi dala časa, da bi se oblekel. Moral sem hoditi pred njima po temnem hodniku šempeterskin zaporov; za vogalom pa je bilo skritih šest fašistov v črnih srajciah (rekli smo jim kar »totengrobarji). Z vsake strani me pograbijo trije za roke, udarijo v prsa, mi spodnesejo noge, da sem kar telebnil na betonska tla in obležal nezavesten. Ko sem prišel k sebi, so ob vsaki strani čepeli črnuhi in me gledali v obraz. Takoj sem opazil, da so mi medtem vklelili roke. Pripomnil sem, da tega ni treba, pa je eden odgovoril slovensko: »Treba, treba,« me istočasno pograbil za lase, mi dvignil glavo in me prav po policijsko boksnil v tilnik, in še enkrat in še enkrat. Še danes se čudim, kako sem vse to zdržal. Dvignil sem se

in pognal v beg po 50 m hodniku do izhoda na dvorišče; tekel sem upognjen in ves čas so me bili fašisti, kamor je priletelo. Na dvorišču je stala odprta »marica« in pri vratih še 2 fašista. Pograbila sta me in me vrgla na trebuh v avtomobil; zraven mene jih je posedlo 7, osmi se je spravil za volan in so me odpeljali na kvesturo.

Ko so prišli pome, so vprašali vodjo zaporov, kako izgleda tisti, ki je ubil nemškega vojaka. Odgovoril jim je: »Orkodio, grasso, grasso!« in so se zato dogovorili, da ni varno iti po takega orjaka v celico. Če se je upal ubiti nemškega vojaka, bo 6 Lahov kar požrl! Na kvesturi ni bilo nobenega našega policaja, ampak sami fašisti. Odklenili so mi roke in mi takoj nastavili na prsi in v hrbet nože na puškah in me tako gnali po stopnicah v 1. nadstropje. Bil sem zelo zanimiv, saj so me hodili ogledovat moški in ženske.

Cez nekaj časa sem prišel v drugo, večjo sobo in tam so sedeli za veliko mizo fašisti z zlatimi našitki; na sredi menda vicekvestor, najvišji fašist, na desni uniformirani generali in polkovniki in med njimi Robotti, takratni vladar province Ljubljana. Pred te gospode so me posedli in za tolmača (pol slovensko, pol hrvaško govorečega) so mi dodelili dr. Luciana. Začelo se je zelo podrobno zasliševanje od mojega vstopa v gostilno Pri Ivanu naprej. Ker sem potrdil, da je bil takrat pri sosedni mizi nek nemški vojak z ljubico — tega sem se spomnil šele na več vprašanj — so rekli, da sem hotel to utajiti. Vsi so vstali in dr. Luciano jim je tolmačil, da prej nisem dobro razumel, da sem mislil, da sprašujejo za vojaka za našo mizo. Vprašal sem še, ali je mar tistemu vojaku kdo kaj naredil, pa so odgovorili: »Naredil, naredil. Ubili so ga!« Jaz pa; ali tam v gostilni; pa so pojasnili, da še sami ne vedo, točno kje.

Potem so zahtevali, da stegnem roke, da gledam Robottiju v oči, da mu moram z desno roko meriti v glavo in s kalcem prikazati gib, kot da streljam. Okoli 3. ure se je zaslišanje končalo in bil sem kar malo zmeden. Odpeljali so me nazaj v šempeterske zapore — nič več uklenjenega — v spremstvu samih civilnih policistov.

Prišel sem v celico št. 19, kjer so bili kočevski komunisti. Bilo jih je okoli 20 in za vse so bile na razpolago samo 3 postelje. Takoj sta se 2 umaknila s postelje. Bili so prijazni z menoj

in mi prigovarjali, naj se spočijem, če nisem preveč pretepen; gledali so skozi linico in videli pretepanje in slišali kričanje. Ponudili so mi celo črno kavo, ki sem jo strastno pil po požirkih. Prišel sem med prijatelje. Sedel sem in tiho razmišljal, zakaj vse to, saj nisem nikomur nič storil.

Cez nekaj časa priključem skozi vrata policaja — stražarja in ga vprašam, če je bil zadnje dni v Ljubljani mogoče ubiti kak nemški vojak. Zelo me je nahrulil, češ, kako si zapornik upa službeno osebo kaj takega spraševati. Kasneje sem poskušal izvedeti kaj več od mlajšega stražarja — policista, ki je zamenjal prvo stražo. Ponovim vprašanje, on pogleda desno in levo po hodniku in s tihim, zadovoljnim glasom pove, da je bil ubit in da že leži mrzel na Zalah. Razmišljal sem, da imajo zdaj verjetno mene za morilca.

Dopoldne so me zopet odpeljali na kvesturo; to pot so me zaprli v dvoriščno barako »podmornico«. Bil sem sam, zraven pa je bila večja soba z manjšim oknom na ta hodnik in tam je bilo zaprtih kakih 8 mladih deklet, ki so jih že več dni mučili z lakoto, da bi kaj priznale. Bile so neprespane, neurejene, izmučene in sestradane. Jaz gledam skozi svoje okno na stražarja — fašista in se odločim pa ga nagovorim v spačeni italijanščini: »Scusate signor, grande, miliori signor! Io ho fame. Tuti giorni poco mandziare, io ho grande fame. Prego date mi un poco mangiare...« Prvič se sploh ni zmenil za moje prošnje, ki jih spet in spet ponavljam in še dodam, da imajo tudi Italijani srce itd. Takrat se je malo nasmejaj in mi dal z roko znamenje, naj počakam. Res mi je v glinasti posodi prinesel iz stražarnice ričet, okusen ričet. Poskusil sem kar z roko in podal naprej skledo sestradanim dekletom. Skleda je bila v hipu prazna, polizana in jo vrnem stražarju z zahvalo.

Cez nekaj ur so me odpeljali v prvo nadstropje, kjer sta me pričakala dva oficirja v italijanskih uniformah, govorila pa sta slovensko. S seboj sta imela velik kovček in me vprašala, če ga poznam. — »Ne.« — »Pa bi ga morali poznati. Vaš je, dobili smo ga v vaši sobi.« — »A, potem je kovček last moje sestre, ker včasih prinese kaj shranit v mojo sobo.« — »Odprite ga. Ali vidite kaj je notri?« — »Moja obleka.« — »Ali ste to imeli prejšnji večer na sebi, ko ste ubili Nemca?« — »Nisem ga ubil.« — »Oblecite jo. Ali ste tako oblečeni, kot ste bili tisti

večer? — »Samo kravate nimam.« —
»Dobro, pripeljte tisto žensko.«
In res je prišla v spremstvu dveh vsa
objokana (gotovo zelo mučena), da bi me
spoznala, ker je ona spremljala takrat
ubitega Nemca. Na vprašanje, če sem
ga jaz ubil, je mirno odgovorila: »Ta
je prestar in predebel. Vsi, ki ste mi jin
pokazali, so nedolžni. Ubijte raje mene,
te pa izpustite.«

Potem so me zopet odpeljali v šempe-
trske zapore, tokrat v sobo št. 20. To
je bila največja zaporniška soba in so ji
rekli kar »ministrska soba«. V njej sem
preživel 2 meseca, vedno v strahu, kdaj
me bodo ustrelili. Po nekaj dneh pride
k meni mlad detektiv, Goričan in pravi,
če vem, da nas je 5 obsojenih na smrt,
da bomo odšli v Begunje za talce. Iz
naše sobe so jih večkrat pobrali in od-
peljali sredi noči. Odpeljali so jih dru-
gam, ker takrat v Ljubljani še niso stre-
ljali talcev. Ostali štirje »obsojeni« so
bili v drugih celicah.

Spominjam se, da so fašisti nekoč sre-
di noči pridrveli v sobo in zavpili: »Tav-
čar!« Kar vrglo me je iz postelje: no,
sem pomislil, je že po meni. Pa zagledam
med njimi Plevnarjevega Staneta iz Skof-
je Loke, sina iz znane gostilne Plevna.
Ta je bil uklenjen sredi fašistov in je s
težavo spregovoril: »Jože, zvedel sem, da
si tudi ti tukaj in bili so tako dobri, da

SPOMINI NA

Leto 1941

Dne 27. marca 1941 je bila v Beogradu
strmoglavljena vlada Cvetkovič-Maček,
ki je nekaj dni prej podpisala pristop k
tako imenovanemu trojnemu paktu, mla-
doletni kralj Peter II. pa je zasedel pre-
stol svojega očeta.

Tedaj je sklical oficirski zbor v
Gorenji vasi sestanek, ki naj bi bil v
Sokolskem domu in ki naj bi se ga poleg
oficirjev udeležili tudi člani sokolskega
društva Gorenja vas-Poljane, učitelj-
stvo in še več drugih. Namen sestanka je
bil, da se slovesno proslavi zasedba pre-
stola mladega kralja. Pri tem je imel
mladi načelnik društva Rudolf Robnik
za telovadce nagovor pred vrsto. V svo-
jem govoru je poudaril možnost, da pri-
de do vojne. Svoj govor je zaključil s
krepkim »zdravo« in pri tem dvignil
stisnjeno pest.

Ko so oficirji videli, da je svoj go-
vor končal, so komunističnim pozdravom

so mi dovolili, da preko tebe izročim
zadnji pozdrav za svojo mater. Mogoče
boš ti tako srečen, da ga boš lahko iz-
ročil. Mene peljejo v Begunje, saj veš,
kaj me čaka...«

Pomislil sem: danes odhajaš ti, jutri
že lahko jaz za teboj. Še danes sva oba-
dva živa in sva si imela veliko pove-
dati ob srečanju po svobodi. — Za nas so
rekli v Ljubljani, da ne bi bilo prav, če
nas odpeljejo streljat v Begunje in so
potem v Trstu ustrelili 10 študentov na-
mesto nas, vsaj tako smo slišali.

V času, ko sem bil v šempeterskih za-
porih, je 6 zapornikov pobegnilo iz za-
pora: Luka Leskošek, dva brata Majcna,
18-letni Pokovec, Revelanti, enega imena
pa se ne morem spomniti. Pobegnili so
skozi okno v kurilnici pri kopalnici, sko-
zi prežagane »gavtre«. Zadnji je zlezal
skozi okno Pokovec. Kmalu je za njimi
zagrmelo iz pušk, po hodnikih se je prič-
elo tekanje in je bila sploh velika zmeš-
njava v zaporih. Pričeli so nas šteti po
zaporih in so kričali, zaklenili so nas,
zabili okna, da nam je primanjkovalo
zraka. Kasneje smo s klopmi zbijali po
vratih in dosegli, da so nam odprli vsaj
za četrto ure, da se nismo zadušili.

Ti spomini me spremljajo skozi živ-
ljenje. Dočakal sem 72 let in živim z
majhno invalidsko pokojnino v Puštalu.

Jože Tavčar

LETA 1941—1943

so nekateri med njimi ogorčeno hiteli
proti njemu. S pomočjo kapitana I. k.
Slavka Hudalesa, ki je bil v gimnaziji
moj sošolec, takrat pa komandant posad-
nega bataljona, ki je imel braniti sektor
Gorenja vas tako imenovane »Rupnikove
linije«, se mi je posrečilo pomiriti raz-
burjene duhove s pojasnilom, da je Rob-
nik hotel poudariti, da bo poleg orožja
govorila tudi gola pest. Kasneje pa sem
bil sam prepričan o tem, kar sem že prej
domneval, da je bil Robnik ilegalno sko-
jevec. Tudi o njegovem starejšem pri-
jatelju Antonu Dermotu, ki je bil pra-
porščak društva in doma tudi iz Zabje
vasi, sem isto domneval. Zal sta oba bi-
stra in zavedna fanta postala žrtvi za os-
voboditev slovenskega naroda. Robnik je
padel s svojo skupino, potem ko se je
po dražgoški bitki zatekel k Muhu v Vin-
harje, 23. februarja 1942 v boju zaradi iz-
dejstva; Dermot je bil tudi izdan in pa-
del kot talec v Dragi dne 3. januarja
1942. Pripominjam naj, da je poleg imen